

Melek Ulagay Taylan: “Bir eşit yurttaşlar ülkesi yaratamadığımız için oluyor bunlar”

8 Kasım 2006 tarihinde Mithat Alam Film Merkezi'nin konuğu, Karanlıkta Diyaloglar adlı belgeselin yönetmeni Melek Ulagay Taylan'dı. Filmin gösteriminden sonra gerçekleştirilen söyleşide, namus ve töre cinayetlerine kurban giden kadınlardan, sorunun neden kaynaklandığından ve neler yapılabileceğinden bahsedildi. İzleyenlerin de aktif katılımıyla gerçekleşen söyleşi, Türkiye'nin en önemli sosyal sorunlarından birinin gündeme getirilmesi bakımından önemliydi..

Melek Ulagay Taylan: Bu filmi çok defalar izleyiciyle paylaştım ve herkesin filmin bittiği ilk anda derin bir sessizliğe büründüğünü söyleyebilirim. Ağır bir yüzleşme herkes için. Olayı hafifletmek çok zor, ben hatta hafiflettim bile diyebilirim bu filmde.

Bu filmi nasıl yaptım kısaca onu anlatayım. Aslında başka bir film projesi için Diyarbakır'da KAMER'li kadınlarla tanıştım ve onların yaptığı çalışmalardan çok etkilendim. O ortamda böyle bir çalışma yapıyor olmak, muazzam bir cesaret istiyor. Onlarla tanışmamdan kısa bir süre sonra Şemse Allak² olayı oldu. Şemse vurulduğunda Diyarbakır'da hastanedeyken, karnındaki bebeği yaşatmak için

¹ Kadın Merkezi. Ağırlıklı olarak kadına yönelik şiddet konusunda çalışan, Diyarbakır merkezli bir kadın sivil toplum örgütü

² Şemse Allak, 2002 yılında, ilişkisini kabul etmeyen ailesi tarafından taşlanarak “cezalandırıldı. Bebeğini kaybetti ve ağır yaralandı. Hastanede geçirdiği 7 ayın sonunda hayatını kaybetti.

çok pahalı bir ilaç gerekiyordu ve ben de İstanbul'dan o ilacı alıp yolluyordum. Şemse hastanedeydi, onu ziyaret ettim. Onu görmek çok ağır bir deneyimdi ama onu yaşatmaya çalışan kadınların çabası beni çok etkiledi. Sonra Şemse Allak'ı kaybettik. Cenazeye gittim, ilk olarak cenazeyi çektim. Bu görüntülerden "film yapabilir miyim, yapamaz mıyım?" yavaş yavaş düşünmeye başladım.

O sürecin sonunda bir yerlerde İsveçli tanınmış bir fotoğraf sanatçısı olan Ulla Lemberg ile tanıştım, bir sergi açmıştı kadın portreleri üzerine. Ben bu sergideki kadın portrelerini görünce de çok sarsıldım. Çünkü o portrelerdeki kadınlar şimdi bizim medyada gördüğümüz herkesin 90-60-90 diye baktığı pırl pırl saçlı kadınlar değil, gerçekten çok acı çekmiş çok yaşamış kadınların portreleriydi. Ona o zaman, "böyle bir filmde benimle çalışır mısın?" dedim. O da "neden bir İsveçli ile çalışmak istiyorsun, neden bir Türk değil?" dedi. "Ben Türkiye'nin batısında doğdum büyüdüm ve ben kendi ülkemin sınırları içerisinde yaşananları öğrendiğim zaman çok hayret ettim veyahut da çok yabancılaştım, çünkü ben böyle bir ortamda doğup büyümedim. Sen İsveç gibi batının en uç, kadın erkek ilişkileri ve kadının özgürlüğü konusunda diyelim ki en ileri ülkelerden birinden geliyorsun. Bu olayı böyle bir süzgeçten geçirelim. Bakalım sen neler yaşıyorsun, ben neler yaşıyorum." dedim. Kendimizi denemek, test etmek gibi bir şeydi, kabul etti.

Neticede iki buçuk yıl gibi uzun bir süre dört ayrı seyahat yaptık. Lübnanlı bir kameraman da bizi çekmek üzere bizimleydi. O, Lübnanlı ve Beyrutlu olduğu için ben onun çok daha deneyimli olduğunu gördüm çok daha az şoklar geçirdi. Araziye uymakta da bizden daha az zorlandı. Filmin serüveni kısaca budur.

Film, bittikten sonra ise Türkiye'de bu şekilde küçük topluluklara özel gösterimlerle özellikle üniversitelerde gösteriliyor ve üzerine tartışılıyor. Bence şöyle bir işlevi oldu bu filmin: Bu üstü örtülen, konuşulmayan olayı Türkiye'nin gündemine taşımakta bir yararı oldu. Hepinizin de izlediği ve bildiği gibi bugünlere değin daha ciddi boyutlara ulaştı bu sorun. Bence öyle olmasının nedeni de açığa

çıkmiş olmasidir. Őu an daha çok kadın öldürölüyor mu bilemiyorum, elimde onu söyleyebilecek kadar bir veri yok. Ama bana kalırsa bu kadar da gündemde olması olayların daha da fazla oluyor olmasından kaynaklanıyor.

Böyle bir olayın yansıması şöyle bir yarar getiriyor: Türkiye'deki daha geniş bir kamuoyu bunun karşısında ve bunun olmaması gerektiğini düşünüyor, kavırıyor. Önümüzde uzun bir süreç var yasalarla ve bu tür şeylerle bir günde bunların değışeceğini ben de beklemiyorum.

Dinleyici Soruları

Aslında namus, bu kültürü yaşayan, paylaşan insanların kendi etraflarına ördükleri kavramsal bir mesele. Kanunların baskısıyla ya da dışarıdan bir müdahaleyle değil de bu kişilerin kendi kendine namus cinayetleri işlemekten vazgeçmeleri ve bütün bunlardan cayması için müdahaleci olmadan nasıl bir çözüm getirilebileceğine dair sizin bir fikriniz var mı?

Melek Ulagay Taylan: Birincisi, insanlar neden yapıyor bunu, o mekanizma nasıl işliyor? Farklı farklı cinayet türleri var. Benim anlattığım ve bugün diyelim ki son yaşanan bazı olaylarda, aile meclisinin karar vermesi ne demek? Yani orada bir insanın ya da ikili bir ilişkide kocasının kıskançlık ya da bir nedenden dolayı bir kadını öldürmeye kalkması değil bu olay. Gerçekte oradaki sorun, bir ailenin o ailedeki kızlar ve kadınlar üzerinde mülkiyet hakkı görmesi meselesinden çıkıyor.

En son bir çarpıcı bir olay daha oldu. Adam kadına tecavüz ediyor ve daha sonra tecavüz ettiği kadının kocasına da kendi kızını sunuyor.

Bunlar etik sorunlar. Bunu yapan insanlar bizim karışımıza namus kodu altında büyük bir ahlak anlayışıyla çıkıyorlar. "Benim kızım kötü yola gidecek ben onu korumak için yapıyorum, ahlak adına yapıyorum etik adına yapıyorum" diyen bir insan kendi kızını önce karşı taraftaki bir adama sunuyorsa bunun dibinde yatan etiğin ne olduğunu, bunun dibinde yatan cinsel kodların ne olduğunu da

açıklanması gerekiyor. Şimdi bunları yasalarla açıklamak çok zor. Burada çok eskilerden gelen bir davranış biçimi var. Buradaki esas sorun, Hülya Gülbahar'ın filmde anlattığı gibi, kadının mülkiyet olarak ve kadın olarak kontrolünün tamamen ailelerinin ellerinde olması. Bu arada da kadının cinselliğinin denetimi ve kontrolü de ailenin ileri gelenlerinde oluyor. Bir insan, kendi kızını öldürmüyor ama başka bir adama pazarlıyor gibi yolluyorsa zaten bu, oradaki bütün ilişkileri sorgulayan bir şeydir. Bunun dibinde yatan nasıl bir ahlak ve bir sevgi anlayışdır? Bence burada çok ciddi bir sorun var. Sevgi üzerine çok düşünmemiz gerekiyor.

Türk toplumunda ciddi sorunlar var. Bırakın aşkı falan, “sevmek nedir?”, “sevgi nedir?”, “bir insanın çocuğuna olan sevgisi nedir?”, “iki cinsin birbirine olan sevgi ilişkisi nedir?” bütün bunlar birbirine bağlı bir seri halinde gidiyor. Bunlar nasıl değişir? Bunun değişebilmesi için bu anlayışın, buna yol açan aşiret düzeninin, erkek egemen toplum düzeninin değişmesi gerekiyor. Orada erkeklerin öyle bir egemenliği sürüyor ki, bunların kırılması gerekiyor ve bu da bir günde olacak bir şey değil.

Bugün bunu yapan insanlar cezalandırılacaklarını bilmek durumundalar. Hatta artık aile meclisi, kendilerinin de bundan ceza alabileceklerini ve bu yüzden hapis yatabileceklerini kavramış. Bunu zaten bilmiyor değiller, biliyorlar. Biliyorlar ama göze alarak da yapıyorlar.

Bunun karşısında durmak için tabii ki dediğiniz gibi kanunun değişmesi önemli. Çünkü devlet de aslında bunun içindeki bir kurum. Sivil toplum örgütlerinin, devletin, aşiretin ve oradaki toplumsal düzenin oluşturduğu bir sosyal baskı mekanizması var, ama bunun karşısında farklı bir sosyal baskının oluşturulması gerekiyor. Neler yapılabilir?

Melek Ulagay Taylan: Bunu çözebilecek tek şey bence toplumsal baskıdır. Bunun nedeni sadece devlet baskısı ya da yasa baskısı değil. Toplumsal onay var zaten, sorun orada. Bunca zaman tüm bunların yaşanabilmesin-

deki temel neden bunun dibinde geniş bir toplumun onayının olmasıdır. Değişim, toplumun onayı olmadan ortaya çıkacak. Toplumsal onay da bütün bunların gündeme getirilmesi, konuşulması, açığa çıkarılması, böyle bir süreç içerisinde ve belli bir zaman içinde olacak. Belki genç nesiller gelecek.

Bu yaşam biçimi, yüzyıllardan beri var. Dolayısıyla bunu kısa bir zamanda değiştirmek mümkün değil. Ne kadar fiziksel yapılar, fiziksel mekânlar değişirse değişsin, zihniyet değişmiyor. Bana kalırsa bu değişim için hepimize iş düşüyor.

Biz bir eşit yurttaşlar ülkesi yaratamadığımız için de oluyor bunlar. Aşiret nasıl aşiret olarak var oluyor? Aşiret de bir dayanışma tabii ki. O insanlar o aşirete ihtiyaç duydıkları için aşiret kendini var edebiliyor. Aşiret bir toplumsal dayanışma yöntemi, insanlar ya bugün batı modelinde olduğu gibi kadın ve erkek eşit olarak birey olarak ve belli sosyal güvenceler içerisinde var olabiliyorlar. Ya da bu sosyal güvenceleri ve eşitliği kendi politikalarınızla sağlamıyorsanız o zaman insanlar, aşirette kendi aralarındaki birlikteliği ve dayanışmayı sürdürmek zorunda kalıyorlar.

Türk siyasi hayatı, aşiretleri kullandığı ve aşiretlere dayanarak siyaset yaptığı için, bu aşiretler bugün hala var. Bugün Türkiye'deki siyasi sistem bunları var ediyor ve kullanıyor. Bu aşiretlerin büyük bir çoğunluğu bugünkü siyasi partilerin içerisinde. Siyasi partilerin içinde var oldukları için de yaşıyorlar, Birbirine bağlı sorunlar halinde bütün bunlar.

Bugün bir Ortadoğu bağlamında düşünecek olursak, en yakındaki Irak örneğine bakabiliriz. Irak da bir aşiret toplumu olduğu için parçalandığı anda binlerce parçaya bölündü çünkü bir eşit yurttaşlar toplumundan bahsedemiyoruz. Onun için batının hayali demokrasi getirme metotları son derece kâğıt üzerinde kalır, Irak'ta olduğu gibi. Demokrasiyi böyle getiremezsiniz. Demokrasinin gelebilmesi için ilk önce bir eşit yurttaşlar toplumu olunacak;

burada insanlar bağımsız kararlarını verecekler ve o kararlarının sonuçlarını da göğüsleyecekler.

On beş yaşında bir kızı kolundan tutup, altmış beş yaşında bir adama verme hakkını kendinizde gördüğünüz bir toplumda durum ortadaki gibi oluyor.

Filmin başında ve sonunda gösterdiğiniz lunaparktaki kadın ne ifade ediyor?

Melek Ulagay Taylan: O Urfa'dan. Şöyle bir hikâyesi var: Lübnanlı fotoğrafçı arkadaş biz röportajlar yaparken şehri geziyordu. Urfa'da bir lunaparkta, bu kadına rastlıyor. Urfa'da karşılaştıklarımızla yaptığımız röportajlarla bir karşıtlık oluşturduğunu düşündüğü için çekmiş onu. Ben de, bu görüntüye, o kadın orada boş yere dönüyor aynen benim de size hikâyeler anlatmam gibisinden bir anlam yükledim.

Avrupa'da bu konuyla ilgili ne gibi tartışmalar dönüyor?

Ben üç hafta önce İsveç'te bu filmi gösterdiğimde orada da çok yoğun tartışmalar yaşandı. "Avrupa'da kadına yönelik şiddet yoktur, bitmiştir" gibi bir şey söz konusu değil. Zaten filmde de gördüğümüz gibi İsveç'te de bunun sürüyor olması ya da Avrupa'da kadına karşı şiddet oranlarının çok yüksek çıkması da bunu gösteriyor.

"Avrupa örnektir; hemen adapte olalım" demiyorum, ama Avrupa'da bugün bir kadın eşinden şiddet görüyorsa, bundan şikâyetçi oluyorsa ve kamuya yansıtıyorsa, oradaki kamuoyu bunun karşısında olarak yer alıyor. Hiç kimse gidip o kadına "belki sen de bir şey yapmışsındır da adam da dövmüştür" gibi bir tepki vermiyor. Samimi mi değil mi tartışılır ama en azından orada kamu alanında neyin hoş görülüp görülemeyeceği konusunda bir görüş vardır.

Avrupa'nın kültürlere yaklaşımındaki görecelik, yani "bu, onların kültürü" yaklaşımına İsveç'te şiddetle karşı çıktım. Buradan bir yere varılamayacağına inanıyorum. Hollanda'da bir Türk ailede böyle bir şiddet yaşanıyor ve komşular polise haber veriyorlar, polis geliyor durumu görüyor ve hiç bir şey yapmıyor. Sorduğunuz zaman ise "biz

onların kültürlerinin bir parçası olduğunu düşündük” diyorlar söz konusu kadının hayatı tehlikedeysen. Bunlarla bir yere varamayacaklarını anlattım onlara. Bu tür açılardan baktığımız zaman bize töre cinayetleri konusunda baskı yapan Avrupa'nın bu tutumu bir ikilem doğuruyor.

Namus konusunu işlerken bu coğrafyaya odaklanmanız bilinçli bir tercih miydi?

Kadına yönelik şiddet her yerde var. Öncelikli olarak bir film her şeyi anlatamaz, dolayısıyla bir film yaparken siz bir hikâye anlatıyorsunuz, bir olay yakalıyorsunuz ve onun izlerinden gidiyorsunuz. Ben Şemse olayından başladım ve onun izlerinden gittim. Ama daha sonra filmi yaparken “batıda da benzer hikâyeler bulabilir miyim?” diyerek araştırmaya başladım.

Doğrusunu isterseniz batıda bu anlamda olaylar bulamıyorsunuz, öldürme olayı buluyorsunuz ama bütün bir ailenin oturup karar vermesi olayına Avrupa'da rastlanmıyor. Batıdaki çekirdek aileler ve gevşek sosyal bağlar arasında yaşanan hesaplaşmalarla Güneydoğu'daki geniş aile ve aşiret kültürünün içerisinde yaşanan hesaplaşmalar aynı değil. Ben de bilinçli bir şekilde bunu böyle yapmak istemedim ama gerçekler ve istatistikler beni buraya getirdi.

Şimdiye kadar saydığımız ve sayabileceğimiz diğer bütün nedenlerden dolayı bu türden olaylar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde daha çok yaşanıyor.

Süryanilerle de çok konuştum. Her ne kadar cinayet işlemler de onların da kadına bakışları diğerlerinden çok farklı değil. Ermenilerde de aynı şekilde bir baskı söz konusu. O coğrafyada yaşanan kültürde, kadına bakış açısıyla ilgili ciddi bir sorun vardır. Ancak konuştuğumuz gibi bunun birden fazla sebebi var ve şunu da unutmamalıyım, şiddet şiddeti doğuran bir şeydir. Güneydoğu'da insanlar bir şiddet ortamına itildikleri ve şiddet gördükleri için şiddetin her türünü kanıksayabiliyorlar.

Filistin örneğini incelersek, orada da son dönemlerde töre cinayetlerinin arttığını görebiliriz. Siz bunu Filistinlilere sorduğunuz zaman aldığınız yanıt "her gün İsraililer

burada onlarca insanı öldürüyorlar, ben bir tane kız kardeşimi öldürmüşüm, çok mu?" olabiliyor. Bütün bunların altında şiddet yüklü bir ortamın varlığı yatıyor. Bugün artık öyle bir duruma gelindi ki bu coğrafyalarda konuşmak, yerini silaha bırakmış durumda. Bu da insanların ölmesini olağan ve sıradan bir hale getiriyor.

İlginç olarak bu filmin çekimleri sırasında o bölgedeki erkeklerin de çok büyük bir baskı altında olduklarını gördüm bu bir, ikinci olarak erkek öldürülmüyor diye bir şey de yok. Neredeyse kadın sayısına yakın sayıda erkek de öldürülmüş. Erkekler üzerindeki baskı da olağanüstü bir baskı. Bana bunu, Urfa'da genç bir öğrenci kız söyledi ve çok şaşırdım.

Filminizi, geçtiği bölgelerde gösterdiniz mi?

Melek Ulagay Taylan: Film Van'da ve Diyarbakır'da gösterildi. Van'da ben yoktum ama yoğun talepten ötürü ikinci kez de gösterilmiş film. Ağırlıklı olarak erkekler izledi filmi ve ikinci izleme talebi de erkeklerden geldi yine.

Diyarbakır her türlü fikre çok daha açık, her yönüyle bir kültür şehri olduğu için orada bunlar daha yoğun ve derin bir şekilde değerlendirilebiliyor. Ama Urfa'ya geldiğiniz zaman sorun çok büyük, bu filmi Urfa'da oynatamazsınız. Problem çıkar.

Kadınlar bu duruma bir tür psikolojik direniş göstermiyorlar mı?

Mesela çok üzülen anneler var, ama ürktükleri için konuşmuyorlar. Bir anne öldürülen kızının arkasından üzüldüğü zaman cezalandırılmış olan davranışı onaylıyor şeklinde algılanıyor. Aile meclisinde bir de cinayetten yana tavır alabilen kadınlar var. Kendi başlarına gelen bu toplumsal ayrımcılığı onlar da kanıksayarak, aynen erkekler gibi tavır alıp devam ettirebiliyorlar, bu çok vahim bir tablo.

Kadınların karşı çıkma olanakları da çok sınırlı zaten. Karşı çıkarsa kendisi de o aileden kopup gidecek. Bir kadının hem karşı olup hem de sistem içerisinde var olması da çok zor.

Aşiretin içinde gücü olan yaşlı bir kadın mesela, “hayır! Bu kız öldürülmeyecek!” dediği durumlar da az da olsa olmuştur. Bunun dışında ailenin içinde başka bir kadına yapılan karşı çıkan kadın başka bir merciye şikâyet ettiği zaman ortada kalıyor. Bunlar kesinlikle dışarı yansıtılmaması gereken şeyler olarak görülüyor ve aksini yapanlar da çok ciddi bir şekilde cezalandırılıyorlar.

Melek Ulagay Taylan Kimdir?

1946 yılında İstanbul’da doğdu. İstanbul Üniversitesi’nde İngiliz Dili ve Edebiyatı okudu. Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde İngilizce öğretmenliği yaptı ve Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisans yaptı. 1992 yılında Nurdan Arca’yla birlikte belgesel film şirketi Ajans 21’i kurdu. 1994’de Helsinki Yurttaşlar Birliği Türkiye Bölümü’nde çalışmaya başladı. Ajans 21 bünyesinde belgesel filmler üretmeye devam ediyor.

Filmleri

Karanlıkta Diyaloglar (yönetmen, 2005)

Zeugma Yalnız Değil (yapımcı, 2001)

Buluşma: Harran Felsefe Günleri (yapımcı, 2000)